

A MILICISTA HALÁLA

„Egyértelmű talán”

BODNÁR JÁNOS

„Az egész Spanyolországban történt, tudósítói karrierem és a spanyol polgárháború kezdetén. Meglehetősen romantikus háború volt.” – mondta *Robert Capa* a WNBC New York-i rádió *Hi Jinx* című adásában, amely *Jinx Falkenburg* és férje, *Tex McCrary* beszélgetős show-ja volt. Az 1947 októberében készült interjú Capa egyetlen ismert hangfelvétele és az egyetlen olyan alkalom, amikor a híres fényképről a nyilvánosság előtt beszélt.

„Azok az emberek igencsak zöldfülűek voltak. Nem képzett katonák, akik szinte percenként estek el, sokszor nagy gesztusok közepette. Meggyőződésük volt, hogy a szabadságért küzdenek, jó ügyért harcolnak és nagyon lelkesek. Ott voltam a lövészárokból, velem úgy húsz milicista, akik elavult, öreg puskákat szorongattak, a velünk szemközti domboldalon pedig, ott volt egy *Franco*-géppuska. Az én milicistáim abba az irányba lövöldöztek, jó öt percen át, majd felpattantak és azt kiáltották „Vamonos”, és megindultak a géppuskafészek felé. A géppuska meg annak rendje és módja szerint szitává lőtte néhányukat. Akik visszajöttek, újra próbálkoztak. Ez az egész megismétlődött vagy háromszor, a negyedik alkalommal egyszerűen kidugtam a fényképezőgépet a fejem fölé, és elkattintottam úgy, hogy oda se néztem. Ennyi volt az egész.”

Ugyancsak ebben az interjúban hangzott el, hogy „Egy fénykép azért lesz díjazott és elismert, mert megmozgatja a szerkesztők képzeletét és akkor telik meg élettellel, amikor a közönség elé kerül.” *A Friedman Endre-ként* Budapesten született Capa mondata sok mindent takar. Benne van a szerkesztők felelőssége és mindenhatósága, de benne van a háború kiváltotta hősiesség és tragédia, félelem és

kegyetlenség, amit a fényképész munkájával tálcán kínál az újságcsinálónak, akik ezeket a képeket használják a lap (és tulajdonosa) érdekeinek, ideológiájának, nézeteinek igazolására.

A híres kép történetéről kialakult vita alapjait végül is maga Capa indította el, azzal, hogy még 1937-ben (valószínűleg a *Life*-ban történt megjelenéssel egy időben), a *New York World Telegram* című újságnak még úgy mesélt, hogy ketten voltak a lövészárokból, amit a nacionalisták gépfegyverrel tartottak tűz alatt. A milicista vissza akart jutni társaihoz és felugrott a fedezékéből. Capa követte, és pont elkapta a halálos lövés pillanatát, majd visszaugrott a lövészárokból. Ez a variáció nyilván nem azonos a rádióban felidézettekkel. A két időpont között tíz év telt el, és logikus lenne azt gondolni, hogy az események után egy évvel készült interjúban mondtak állnak közelebb a valósághoz, de még annak tudatában is, hogy Capa saját maga körül szándékosan kavart sokszor zűrzavaros történeteket, akkor sem hagyhatjuk figyelmen kívül az emlékezet sajátos működését. Az emlékezőképességnek természetesen igen sokféle változata van. Vannak, akik részletekre, adatokra emlékeznek, mások meg inkább a nagy összefüggésekre. Egyéni beállítottság, érdeklődés és persze a foglalkozás mind befolyásolja az emlékezet működését. Az érzelmi tényezők szerepe is fontos lehet, és Capánál ez különösen jelentős szerepet játszhatott, hiszen a kép készítésekor még fogalma sem volt, milyen fotót csinált.

Nietzsche szerint a legelső feltaláló a véletlen. Ha belegondolunk (és elfogadjunk Capa rádiós variációját), ezzel a képpel kapcsolatban a véletlenek sűrű egymásutánosságáról beszélhetünk. Ez idő tájt sokszor még az exponált filmtekercsek is a véletlen játéka-

nak kitéve kerültek előhívásra Párizsban. Többnyire nem is ismerték a pilótát, vagy aki utazott, elég volt annyit tudni róla, hogy hová repül, és hajlandó-e elvinni és leadni a filmeket. Capa csak a *Vu* című lap közlése után lett híres, és csak ezután kellett felépítenie a fotó mitológiáját.

Emlékezetének sajátosságára egyébként egy 1947-ben, a *Holiday Magazin*ban megjelent *Beszélgetés Budapesten* című cikke alapján is rábukkantam. „A Szent Erzsébetről elnevezett híd a legszebb függőhíd volt Európában. Összekötötte az elegáns Budát a vidám és divatos Pesttel. Pontosan a budai hídfő felett helyezkedett el a diktátor, Horthy tengernagy hivatala.” – írta. Mivel tudjuk, hogy Horthy nem a Gellért-hegy szikláin tanyázott (mert a híd szinte nekiment a Gellért-hegynek), Capa összekeverte a Lánchidat az Erzsébettel, a Várhegyet a Gellérthegygel.

Capa életrajzírója, *Richard Whelan* még a könyv 1985-ös megjelenésekor sem ismerte a később előkerült rádióinterjút *A milicista halála* című képpel kapcsolatban, csak az 1937-es nyilatkozatra hagyatkozott, és joggal állította, hogy ez volt az egyetlen beszámoló, amit nyomban le is írtak. Jóval Capa 1954-ben Indokínában bekövetkezett halála után, 1975-ben egy ausztrál újságíró által megjelentetett könyv kezdte támadni a haditudósítókat általában, de konkrétan Capa híres képét is. Azt állította, hogy Capa nem is volt azon a hadszíntéren, és a kép egy megrendezett jelenetet ábrázol. (Elméletét nyilván befolyásolta az a tény, hogy biztosan tudjuk, filmes stábok nem egyszer készítettek propagandának szánt filmfelvételeket egy-egy sikeres csata után, megismételtetve a szereplőkkel az előző napi vagy néhány nappal az előtt történeteket.) Ugyancsak kétségbe

vonta egy angol újságíró, *O'Dowd Gallagher* Capa jelenlétét ezen a vidéken, mert állította, hogy akkoriban szobatorások voltak egy jóval távolabbi szállodában. Emlékeit három alkalommal is megírta, mígnem kiderült, hogy nem is Capával lakott együtt, hanem egy másik újságíróval. A viták tovább gyűrűztek, a legelképesztőbb részletekig támadták a kép valóságát, a képen szereplő milicista személyazonosságát, de a *Gerda Taro*-rajongók még Capa szerzőségét is kétségbe vonták

rádióinterjúban, *John Hersey* barátjára hivatkozva (aki *Az ember*, aki kitálalta önmagát címmel írt róla), hogy „Annyi feltételezés kering rólam, hogy inkább hagyom ezeket keringeni, mintha mindegyik igaz lenne, és ezzel alaposan összezavarok mindenkit.”

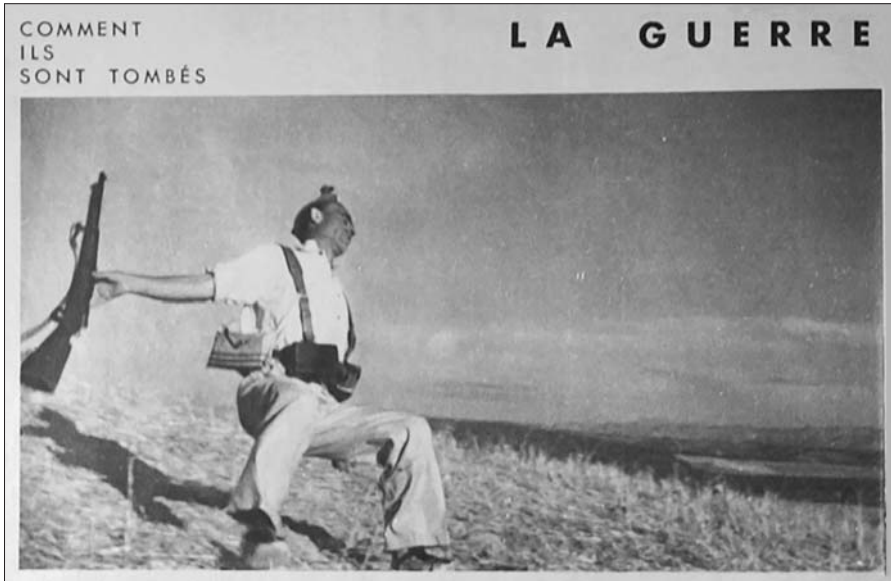
Tudjuk, hogy az ismeretelméletben, a teológiában, a logikában, de az élet bármely területén az igazság témája mindig is határtalan energiákat emészt fel. Nincs ez másképpen esetünkben sem, hisz a kételkedőket továbbra sem

japán filmes meg számítógépes elemzése alapján úgy gondolta, hogy a képet Taro készítette, és a milicista nem egy halálos lövés miatt esett el, hanem azért, mert megbotlott.

Mint látjuk, a kép körüli viták sokasága több lehetséges változatot takar. De végül bizonyítottan tekinthetjük a helyszínt, a személy kilétét és azt is, hogy Capa és Gerda mindketten ott voltak Cerro Murianónál, hisz ránk maradtak Taro által ugyanazokról a milicistákról, Rolleiflexszel készített képek. Nem véletlen írtam többes számot, mert amikor megjelent a híres fotó (először) a *Vu* című lapban, a szerkesztők egy másik, hasonló pózban első katona képét is közölték. Számomra érthetetlen módon még azon is vitatkoztak néhányan, hogy két különböző emberről van-e szó. Az eltérés nyilvánvaló, és úgy hiszem, ez a két kép is inkább a megrendezett változat teóriáját erősíti. Egyetértve *Jane Rogoykával*, aki Gerdáról írt könyvet és *Susana Fortesszel*, aki meg Capáról, a legvalószínűbb tehát az, hogy az aragóniai fronton a várt akciók és esetleges köztársasági győzelmek helyett csend és nyugalom várta a fotósokat. A már-már unalmas helyzetet Capa ugratásaival, bolondozásaival oldva rávette a katonákat, hogy fegyverrel a kezükben lefussanak a domboldalon. A szemközti francoista géppuskafészekre senki nem számított, s Capa pont azt a pillanatot kapta el, amikor találat érte az egyik milicistát.

Persze ha mindenki tudja, vagy tudni véli, hogy a minden idők legjobb háborús képének kikiáltott A milicista halála esetleg nem pontosan olyan körülmények között készült, mint amik a különböző történetek alapján benne éltek, akkor változik-e a kép megítélése, ereje, üzenete és mindaz, amit magán visel és magában hordoz? Nem hiszem.

Inkább egy enyhe kis mosollyal – anélkül, hogy Capa csapdájába esnénk – gondoljuk végig a valós, a kitaláltnak hitt, de valós és a valósnak hitt, de kitalált síkok már-már skizofrén keveredését. Sokszor – mint jelen esetben is – a rendelkezésünkre álló ismeretek nem elegendőek vagy nem elég megbízhatóak ahhoz, hogy egy teljesen pozitív igenhez vagy egy teljesen negatív nemhez vezessenek. Sokkal többször van szükségünk egy „egyértelmű talán” (Copyright *Sam Goldwyn*) kimondására. ❁

(Taro német fotóriporternő, Capa társa, barátja és híresen nagy szerelme).

1996-ban a milicista személyazonosságával kapcsolatban egy ex köztársasági katona, *Mario Brotóns Jorda* által bizonyítékhoz jutottak, mert állította, hogy *Federico Borrell García* szerepel a képen. 1936. szeptember 5-én egyébként ő volt az egyetlen ember, aki aznap elesett Cerro Murianónál, és személyét a kép alapján testvére is azonosította. A fénykép hitelessége mellett természetesen az életrajzíró *Richard Whelan* és testvére, *Cornell Capa* kardoskodott a leginkább. Komoly erőfeszítéseket tettek annak bizonyítására, hogy Capa az adott időpontban Cerro Murianónál volt, a milicista valós szereplője az eseményeknek, és tényleg meghalt. Még bünyügyi szakértőkkel is megvizsgáltatták a képet, akik a milicista testtartásából állapították meg a halálos lövés valóságát. Mi tagadás, Capa nem könnyítette meg senki dolgát a tényleges igazság kiderítésében, hiszen maga fogalmazott a már említett

győzték meg a fentebb említett bizonyítékok, mert még 2007-ben is egy spanyol filmes csapat, ugyancsak bünyügyi szakértőkre hivatkozva, újra kétségbe vonta a képen szereplő személyazonosságát (tehát szerintük a fotón nem Borrell García látható). A kép készítésének időpontját is reggeli időszakra teszik, és nem délután 5 órára, ahogy azt Capa állította. (A kételyeket tovább fokozza, hogy az említett reggelen, dokumentálhatóan nem volt csata). Két évvel később az *El Periodico de Catalunya* című lapban *José Manuel Susperregui* a helyszín pontosságát vonta kétségbe, és fényképekkel próbálta igazolni, hogy a kép nem Cerro Murianónál készült, hanem Espejo mellett, ami kb. 50 km-rel arrébb van. Ugyancsak ő állította, hogy a fotó nem Leicával, hanem Gerda Rolleiflexével készült, de végül is ez egyáltalán nem jött szóba bizonyítékként, mert köztudott volt, hogy Capa és Taro sokszor cseréltek fényképezőgépet. Volt, aki egyenesen azt állította, hogy lehet, hogy a képet állványról készítették, egy